

J o u r n a a l 91

De lege fietsenstalling voor het gesloten museum: einde coronacrisis in zicht?

Inhoud eenennegentigste aflevering:

De Rode draad en Musomanie | Van de bestuurstafel: woordje van de voorzitter | Meerkleurigheid: Kleur bekennen (1)
Aankoop foto's van Thierry | In memoriam: Vlieg zacht uit beeld | Geestverwanten (17) | Impressie: Kiefer en Celan | Bij wege van afscheid
Aankopen in 2019 uit het bibliotheekfonds van de Vrienden | In de bibliotheek | In gesprek met een vriend: Gerard Meulenstein | Colofon

De Rode Draad

of de kracht van een hechte redactie

Sinds 2006 is het Journaal omvangrijker geworden, en ook kleurrijker. Mede dank zij het toenmalige bestuur kon ons unieke kwartaalblad in volledige kleuropmaak gaan verschijnen. Mooi natuurlijk dat het budget van de Vriendenvereniging zo iets nog steeds mogelijk maakt. De redactionele inhoud groeide tot het huidige aantal van zestien pagina's. En de redactie vond steeds nieuwe vrijwilligers bereid om kennis en schrijverschap met elkaar te delen tot lering en vermaak van de omvangrijke vrienden- en lezerskring, die overigens ook nog via website kennis kunnen nemen van de inhoud. Ik heb mij als eindredacteur wel eens verbaasd over het feit dat er in al die jaren nooit iemand onder hen de vinger opgestoken heeft voor een terechtwijzing of opgemerkte omissie. Als er tijdens de ledenvergaderingen al een opmerking te horen viel, betrof het veelal de kostenpost op de begroting. Nu het bestuur bezig is ons Vriendenjournaal een nieuw gezicht en naam te geven, gaat ook dat misschien allemaal veranderen. We gaan het zien. Een verjongde redactie werkt door aan het succes van ons kwartaalblad, waarbij Jan Verheugt zijn auteurskwaliteiten uitbreidt met die van eindredacteur. Deze nieuwe aflevering 91 is in feite een soort van coproductie die ik samen met hem ondernomen heb om hem ermee kennis te laten maken en de overgang zo goed mogelijk te laten verlopen.

Deze aflevering van het Journaal kwam volledig tijdens de Coronacrisis tot stand. Dit verklaart de omslagfoto: een leeg fietsenrek voor de museumingang. Dat betekende ook een dichte bibliotheek, dus geen bronnenonderzoek, doorgeschoven exposities en mensen die moeilijk bereikbaar waren. Ondanks die beperkingen ligt hier dan toch een uitgave van ons verenigingsblad. We beginnen met *Woordje van de voorzitter* waarin **Stefan de Bever** stilstaat bij de coronacrisis en de gevolgen voor kunst en cultuur. Als gevolg van de crisis moesten tentoonstellingen worden doorgeschoven. Maar binnenkort opent een expositie met werk van de Eindhovense kunstenaar Victor Sonna. Met die expositie wil het museum tonen

meer open te staan voor zwarte cultuur en zwarte kunstenaars. **Marja van Osch** gaat met haar eerste bijdrage *Kleur bekennen* in op de achtergronden van deze ontwikkeling. Eveneens met het doel meer diversiteit in de museumpraktijk te brengen komt er ook een expositie van de Antilliaanse fotograaf Dustin Thierry. **Piet van Bragt** laat zien hoe Thierry via foto's het onderwerp *queering* (homoseksualiteit en travestie) en identiteit samenbrengt. **Lisette Almering** verdiept zich in het werk van de onlangs overleden kunstenaars Panaramenko en Baldessari, onder de titel *Vlieg zacht... Uit beeld...* Beiden hadden exposities in ons museum en zijn met werk in de museumcollectie aanwezig. Binnen de serie *Geestverwanten?* besteedt **Jan Verheugt** aandacht aan de kunstenaars Richard Long en de in Eindhoven geboren Alex Vermeulen. De bindende factor hier is hoe zij omgaan met stenen. **Hannie Groen** is al jarenlang geboeid door het werk van Anselm Kiefer, in het bijzonder *Varus*. Zij bespreekt hoe groot de invloed van de dichter Paul Celan op Kiefers werk is geweest. **Harry de Kok** haalt in zijn laatste bijdrage aan het Journaal nog eens persoonlijke herinneringen op aan de directeuren die hij van nabij heeft meegemaakt. **Willem Smit** geeft een inkijkje van de besteding in 2019 van de jaarlijkse bijdrage van de vriendenvereniging aan het Bibliotheekfonds. En we sluiten weer af met de rubriek: interview met een vriend..., dit maal met *supervriend* Gerard Meulenstein.

Het is mooi zo: ga het vooral allemaal bekijken en zien: het museum gaat weer open. Reacties van lezers via info@vriendenvanabbe.nl

Nick van Broekhoven in samenwerking met Jan Verheugt, eindredactie.

Alle bijdragen zijn na publicatie ook te lezen via de website van de Vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

Woordje van de voorzitter...

Waarde vrienden en vriendinnen,

Door: Stefan de Bever

Ik schrijf dit stukje tijdens het Paasweekend. Een Paasfeest dat heel anders is verlopen dan we ons ook maar in de verste verte hadden kunnen voorstellen. Want het kleinst mogelijke levende wezen, een virus, het coronavirus, houdt ons nu al weken in zijn greep. Dat betekende onze Paasbrunch helaas zonder een uitgebreide familieschare en alleen met het eigen gezinnetje. Sommige andere familieleden waren digitaal via FaceTime aanwezig.

En dit is nog niks. Het kan natuurlijk nog veel en veel erger, in het geval dat iemand uit jullie directe omgeving ziek is geworden of dat jullie zelfs definitief afscheid hebben moeten nemen van een dierbare, op afstand dan wel te verstaan, want direct afscheid nemen mocht immers niet. Gelukkig leeft iedereen mee. Maar dat kan het ontstane verdriet niet wegnemen. Sterkte. De crisis heeft ook positieve kanten: het brengt rust en grotere aandacht voor de mensen om je heen. En de alsmar doorgaande drive en economische druk komen tot stilstand. We worden via een onverwachte weg gedwongen anders te leven. We gaan nu meer het lokale koesteren. Wellicht kunnen we met minder globalisering de wereld ietsje schoner houden.

In het begin van de crisis konden we ons de ernst van de situatie nog niet goed voorstellen. Een virusuitbraak in China. Dat is wel heel ver van ons vandaan. Maar met de globalisering tellen afstanden niet meer. Een gezondheids crisis diende zich ook hier aan. De overheid kwam met maatregelen. En zo kwamen we in een 'slimme lockdown' terecht. We kunnen nog maar half overzien wat de verdere gevolgen zullen zijn voor ons, voor ons land en voor de wereld.

Ook de sector kunst en cultuur ligt stil: musea en theaters moesten dicht. Begrijpelijk. Maar zaken die ons leven diepgang en kleur geven verschromelen. Prachtige en kostbare exposities als 'de grootste Van Eijck tentoonstelling ooit' in Gent (aangekondigd als 'once in a lifetime') en de overzichtstentoonstelling van Lucas Gassel in Helmond werden voor het publiek gesloten. Natuurlijk telt op zo'n moment de gezondheid zwaarder. Maar toch!

En ook ons museum moest dicht. Je mag dan wel niet naar binnen. Maar nog elke dag om 11.00 uur hoor ik in de stille stad de klanken van het geluidskunstwerk dat zo graag bezoekers wil

verwelkomen. Net als andere musea werd gezocht naar creatieve oplossingen. Zo zette ons museum in op sociale media. Bezoek de collectie eens online! En maak kennis met het project Meerstemmige Collectie! In geluidsopnames is vastgelegd wat een kunstwerk met diverse Eindhovenaars doet: zo wordt de een gegrepen door het onderwerp en een ander juist door vorm of kleur en benadert iemand dat werk serieus en weer een ander als iets gek. Geen enkele interpretatie is fout. Het gaat dan ook niet om een kunsthistorische duiding. Alle verhalen vormen een gemeenschappelijke visie op een kunstwerk en worden aan de collectie toegevoegd.

Vóór jullie ligt daarentegen iets tastbaars: het kwartaalblad van de vriendenvereniging. Dank aan de redactie om in deze moeilijke tijden met het nodige kunst- en vliegwerk deze uitgave toch voor elkaar te brengen.

Veel leesplezier en blijf vooral gezond. Ik zie ernaar uit om jullie zo snel mogelijk weer in levende lijve in het museum te ontmoeten.

Naschrift:

Op 6 mei maakte premier Rutte bekend dat de musea vanaf 1 juni weer open mogen. Het Van Abbemuseum neemt op 20 mei een beslissing over wanneer en hoe het open zal gaan. Tweede Pinksterdag (1 juni) zal het in ieder geval nog dicht zijn.

12.21 uur, 12.4.2020 zondag stilte

KLEUR *bekennen* (1)

Door: Marja van Osch

Diverse musea in Nederland hebben zich verenigd in een platform om vraagstukken rondom inclusie en diversiteit binnen de museale sector te onderzoeken. Ook het Van Abbemuseum doet hier aan mee.

Een omslag in de museale praktijk?

Vanaf maart dit jaar zijn twaalf Nederlandse musea een samenwerkingsverband aangegaan: *Musea bekennen kleur*. Een bijzonder initiatief met als doel meer 'kleur' in de zin van diversiteit en inclusie in de musea te brengen. Binnen dit samenwerkingsverband – met ruimte voor kennisuitwisseling en (zelf)reflectie – worden deze thema's onderzocht in de hoop dat andere geïnteresseerde musea zich in de toekomst aansluiten. In deze zoektocht van musea om meerstemmigheid te implementeren, worden door middel van tentoonstellingen en programma's onderwerpen als culturele diversiteit, slavernijverleden en koloniale erfenis

belicht. Aan het einde van het jaar worden de bevindingen van het project *Musea bekennen kleur* gepubliceerd in een manifest. Het uiteindelijke doel is om de musea open te stellen voor publiek dat normaal niet in musea komt. Musea willen er immers voor iedereen zijn, maar in onze snel veranderde maatschappij is dit een uitdaging geworden.

De deelnemende musea zijn: *Amsterdam Museum, Bonnefanten, Centraal Museum, Dordrechts Museum, Frans Hals Museum, Museum Arnhem, Museum Het Rembrandthuis, Rijksmuseum, Stedelijk Museum Amsterdam, Van Abbemuseum, Van Gogh Museum* en het *Zeeuws Museum*.

Overigens, als we het totale Nederlandse museale aanbod bekijken, is het aannemelijk om te concluderen dat 2020 een omslagjaar belooft te worden. Op de tentoonstellingsagenda's staat het werk van zwarte kunstenaars, de zwarte mens in de kunst of de zwarte cultuur als inspiratiebron centraal. Zo laat het Rijksmuseum (gepland voorjaar 2021) een grote tentoonstelling over slavernij zien. Hierbij is gekozen voor persoonlijke geschiedenissen van historische figuren. De bezoeker kan zich inleven in het verhaal van een tot slaaf gemaakte, een plantage-eigenaar, een revolutionair, tot een abolitionist. Het museum zoekt aansluiting bij de Afro-Nederlanders, maar ook bij bezoekers die meer willen weten over de koloniale tijd, zo blijkt uit de perspublicaties.

Kunsthall KAdE in Amersfoort toont met *Tell me your story* honderd jaar Afro-Amerikaanse kunst. Binnen deze expositie willen de kunstenaars met hun werk (storytelling) een belangrijke Afrikaanse traditie in ere te houden. De rode draad is het omgaan en afrekenen of overstijgen van de geschiedenis.

Wat het samenwerkingsverband *Musea bekennen kleur* betreft: **Museum Het Rembrandthuis** heeft op 6 maart de aftrap gedaan met de expositie *HIER. Zwart in Rembrandts tijd*. De tentoonstelling laat vaak onderbelichte portretten van zwarte mensen zien, geschilderd door Rembrandt en zijn tijdgenoten. De conservatoren hebben gekozen voor een positiever verhaal: we zien afbeeldingen van hoger geplaatste zwarte mensen en niet per se slaven of horigen.

Vanaf oktober toont het **Centraal Museum in Utrecht** *Do It For The Culture*, een grote tentoonstelling over de invloed van zwarte cultuur op mode. De schijnwerper wordt niet alleen op zwarte modellen en ontwerpers gezet, maar er is ook een link tussen katoen en slavernij op de plantages.

Musea bekennen kleur en het Van Abbemuseum

Binnen dit landelijke project heeft het Van Abbemuseum gekozen voor een expositie over slavernij: *1525*. De titel van de tentoonstelling verwijst naar het jaartal 1525, het jaar dat de trans-Atlantische slavenhandel begon. In de toren van het museum wordt een grootschalige installatie van Victor Sonna (Kameroen, 1987) gerealiseerd. Met zijn werk, bestaande uit 152 vrij hangende wandtapijten (gobelins), reflecteert Sonna op het slavernijverleden van Nederland, Afrika en Suriname. Nummer 152 staat gegraveerd in de ketenen van een tot slaaf gemaakte die Sonna enkele jaren geleden in New Orleans heeft gekocht, vandaar de keuze voor 152 wandtapijten.

De inzet van *Musea bekennen kleur* is om musea, publiek en programma's te laten verkleuren. Met de expositie van Victor Sonna sluit conservator Steven ten Thije aan bij deze opdracht.

In 2016 heeft hij, op uitnodiging van het Mondriaan Fonds, *Het geëmancipeerde museum* geschreven. Zijn opvattingen die in dit essay aan de orde komen, lijken naadloos aan te sluiten bij het project *Musea bekennen kleur*. Op een persoonlijke, maar ook historisch onderbouwde manier, zoekt Ten Thije naar antwoorden op vragen over het belang van kunstmusea in een veranderende samenleving. De museumwereld is een witte wereld, terwijl onze maatschappij inmiddels grote groepen 'nieuwe Nederlanders' kent. "Het is een roomblanke groep die in de musea de beslissingen neemt", zo schrijft hij. Onmiskenbaar zijn er talrijke spanningen tussen nieuwkomers en autochtonen waardoor de samenleving op drift is geraakt. Deze spanningen raken ook de musea, volgens Ten Thije. Wil men de culturele diversiteit binnen de Nederlandse museale sector verankeren, dan zal de huidige witte, vaak mannelijke blik moeten veranderen in een meer open en reflectief perspectief.

"Vanaf maart dit jaar zijn twaalf Nederlandse musea een samenwerkingsverband aangegaan: Musea bekennen kleur. Een bijzonder initiatief met als doel meer 'kleur' in de zin van diversiteit en inclusie in de musea te brengen."

Succesvol museumbeleid?

Op dit moment zijn noch de museumorganisaties, noch het museumpubliek representatief voor de hele gemeenschap. Nieuwe Nederlanders, migranten en hun nakomelingen ontbreken veelal in de museumzalen of ze voelen zich niet aangesproken. Om ook hen te laten participeren in het cultuur-aanbod is een pluralistische benadering en een verruiming van het kunstbegrip noodzakelijk. Om meerstemmigheid in musea te implementeren, dienen thema's als culturele diversiteit, slavernijverleden of koloniale erfenis, te worden belicht. De museumorganisaties zouden hiervoor meer ruimte moeten krijgen om hun doelstellingen aan te passen. Het moet mogelijk zijn, volgens Ten Thije in *Het geëmancipeerde museum*, om de maatschappelijke rol die musea spelen te betrekken in de beoordeling van hun beleid. Deze rol levert immers een expliciete bijdrage aan het politieke proces. In een verdeelde maatschappij kunnen met name musea hun bezoekers de kans bieden om zich beter leren te verhouden tot de wereld om hen heen. Kunst en kunstenaars bieden immers de mogelijkheid om aspecten van zaken te zien die buiten ons normale blikveld liggen. Ze helpen indirect om beter naar onze omgeving en onze medemens te kijken, om aansluiting te vinden bij de belevingswereld van alle mensen binnen onze samenleving. Meer diversiteit en een inclusieve maatschappij liggen dan in het verschiet.

Het landelijke project *Musea bekennen kleur* gaat de vraagstukken rondom meerstemmigheid onderzoeken. Als musea er voor iedereen willen zijn, dienen diversiteit en inclusie immers een volwaardig en intrinsiek onderdeel te worden van de museumpraktijk. We mogen er trots op zijn dat het Van Abbemuseum zich hiervoor inzet.

N.B. In de volgende aflevering van het Vriendenjournaal komt conservator Steven ten Thije nader aan het woord en wordt de tentoonstelling *1525* belicht.

W. vd Plas, *Kid Oliveira (Boxer)*, 1939, collectie Van Abbemuseum. Foto: Peter Cox.

Met dit portret van boxer Kid Oliveira won Wim de Plas (1913-1984) in 1939 de tweede prijs tijdens de tentoonstelling voor Noord-Brabantse schilder- en beeldhouwkunst in het Van Abbemuseum. Reden voor het museum om het aan te kopen. Het was in die tijd vrij ongebruikelijk om een zwarte persoon op het schilderdoek af te beelden. Het duurde daarna nog lang voordat het museum het eerste werk van een zwarte kunstenaar zou aankopen.

Dustin Thierry

over queer, seksualiteit en identiteit

Door Piet van Bragt

"Zo wil ik het gezicht van de hoveling hebben, niet zo zacht en vrouwelijk als velen trachten te verkrijgen die niet alleen hun haren krullen en wenkbrauwen plukken, maar zich ook uitdossen op alle mogelijke manieren die de meest wulps en verdorven vrouwen ter wereld zich eigen maken." (Castiglione, Boek van de Hoveling, 1528).

"Het sociale leven is een schouwtoneel en iedere mens een toneelspeler" (Camille Paglia).

Het Van Abbemuseum wil in het brandpunt van zijn tijd staan. Complexiteiten als ras, gender, seksuele geaardheid zijn krachtige elementen in een evoluerende maatschappij. Kunst kan daarvan een spreekbuis zijn, maar kunst kan ook als radicale kracht een motor zijn bij maatschappelijke bewegingen. Zo past ook het fenomeen *queering* binnen zijn muren. Het museum ziet het als maatschappelijke en creatieve kracht bijdragen aan erkenning van evoluerende seksuele krachten die buiten zijn muren optreden. Binnenkort toont het museum werk van de op Curaçao geboren fotograaf Dustin Thierry dat hij maakte over *queering*.

Queer

Mag men *queering* een paraplu term noemen voor homoseksualiteit en travestie? *Queering* onttrekt zich aan de standaardnormen van de tijd en kan gezien worden als een methode om de relatie tussen kunst en seksualiteit te 'onderzoeken'. *Queering* wil zich niet vastleggen op standaard begrippen en categorieën. Seksuele geaardheid is niet standvastig, daarmee is seksualiteit vloeibaar. De verschillen tussen de seksen liggen niet meer vast, ze onderscheiden zich niet, ze zijn rekbaar geworden. Toch is de keuze van het woord *queer* bijzonder. Niet voor niets is het een Engelse equivalent voor vreemd, zonderling, gek, raar, verdacht. Het woordenboek doet daar opmerkelijke uitspraken over en vermeldt dat het ook het alternatieve woord voor homoseksueel is. Zo is *queer*

een beladen woord, zowel wat de connotatie met seksualiteit betreft als met de verwijzing naar het alternatieve, het onbekende, het vreemde, het bedreigende. *Queer* heeft vanouds een negatieve lading. Daarom is het een moedig gebaar om *queer* als geuzennaam te adopteren in de emancipatorische strijd en de negatieve lading van het woord om te zetten in een woord met een positieve lading.

Androgynie

Het begrip *queer* is een woord van onze tijd. Maar het begrip androgynie, dat een equivalent is van het begrip *queer*, is een fenomeen van alle tijden. Niet voor niets begint dit verhaal met een citaat van Baldassare Castiglione uit zijn *Boek van de Hoveling* uit 1528. Hierin staat de vrouw centraal en het is op en top feminien. De hoveling wordt door zijn contact met haar doordrenkt met gratie en beminnelijkheid. Hij zoekt naar de seksuele persona die de volmaakte balans is tussen masculien en feminien. Camille Paglia, een Amerikaanse kunsthistorica, 'onderzoekt' de krachten van de seksualiteit in de menselijke natuur. Zij zegt dat grote kunst haar plaats binnen de sociale context overstijgt en per definitie een universele betekenis heeft. "Seks", zegt zij in haar magnum opus *Het Seksuele Masker*, uit 1993, "is een van de voornaamste onderwerpen in de kunst en literatuur van de afgelopen twee eeuwen en verdient het om te worden behandeld op een manier die het mysterie en de complexiteit ervan in tact laat."

The Harlem Renaissance

Maatschappelijke en culturele ontwikkelingen staan nooit stil. Het jaar 1922 laat opnieuw de geboorte van een opwindende gebeurtenis zien. Een nieuwe culturele vloedgolf overspoelt het oosten van de Verenigde Staten. Een hele bevolkingsgroep, de zwarte bevolking van de stadswijk Harlem in New York, werd zich, na het afschaffen van de slavernij en na de burgeroorlog in de 19e eeuw, opnieuw bewust van een eigen identiteit die zij in een eigen taal wilde uitdrukken. Zij toonde een unieke kijk op de wereld vanuit haar Afrikaans-Amerikaanse cultuur. Kunst was een van de middelen die zij gebruikte om haar plaats in de samenleving te markeren. Deze en volgende generaties van de zwarte

bevolking wilden haar persoonlijke identiteit herontdekken en zochten daarvoor naar een eigen stem die zij vonden in poëzie, dans en muziek. Harlem was de culturele vrijplaats, waar een nieuwe culturele wereld werd geboren: *The Harlem Renaissance*.

Velen gaven deze renaissance kleur. Auteurs durfden riskante onderwerpen te behandelen, zoals Richard Bruce Nugent die in een kort verhaal een expliciete beschrijving gaf van een zwarte homoseksueel. Gender en ras ontmoetten elkaar en vormden een nieuwe wereld waarin het ontdekken van de eigen identiteit mogelijk was.

In 1926 werd in New York de Savoy Ballroom geopend. Befaamde jazzmusici als Duke Ellington, Ella Fitzgerald en Count Basie traden er op. In tegenstelling tot in andere gelegenheden, zoals de Cotton Club, was in de Savoy Ballroom van segregatie geen sprake. Jazz was opwindend, maar bleef uiteindelijk niet slechts amusement. Jazz kreeg een politieke lading toen onder andere George Gershwin in de opera *Porgy and Bess* de aandacht voor mensenrechten als belangrijk thema hanteerde. En vergeet Josephine Baker niet die koloniale en racistische stereotypen met veel ongeremde sexappeal in haar dansen vertoonde. Het was een samenspel tussen zwarte emancipatie, poëzie, dans en muziek, waarin het *queering* fenomeen voor het eerst voorzichtig aan de oppervlakte kwam.

Dustin Thierry

Dustin Thierry is een in Amsterdam wonende fotograaf. Hij is geïnteresseerd in thema's rond *queer*, ras, geslacht, seksualiteit en kwetsbare minderheden. In zoverre zet hij een lijn voort die hiervoor beschreven is en zijn thema's als androgynie, emancipatie en de eigen specifieke plaats in de maatschappij essentieel voor hem.

Het project *Opulence* (Weelde) is een reeks zwart-wit foto's die hij maakte in de Nederlandse, Franse, Amerikaanse en Berlijnse Ballroomscène. Het is een reeks foto's met het karakter van een dramatische documentaire waarin een dramatische documentaire reeks foto's waarin hij de ballroomscène vanaf 2013 tot vandaag in beeld brengt. De zwart-wit fotografie waarvoor hij kiest, sluit aan bij de beelden uit de vorige eeuw van The Harlem Renaissance waarin ras en genderkwesties voor het eerst publiekelijk zichtbaar werden gemaakt. Deelnemers aan de bals kunnen met dans en kleding hun eigen identiteit vorm geven. Door *voguing*, een gestileerde dansvorm gebaseerd op housemuziek, hiërogliefen en poses van fotomodellen, worden zij gedwongen hun eigen identiteit kenbaar te maken aan anderen. Deze dans is een veilig moment voor zelfexpressie. Met de foto's die hij maakt, wil Dustin Thierry de schoonheid en veerkracht van de queer-gemeenschap reactiveren. Hij ziet dat als een persoonlijke opdracht van grote waarde. Als kunstenaar kan hij, zonder zelf lid te zijn van de queer-gemeenschap, zijn talent met het medium foto-

grafie gebruiken om een respectvol beeld van *queering* in het project *Opulence* te laten zien.

Enkele andere persoonlijke ervaringen voor hem worden in zijn werk beter zichtbaar. "Mijn zwartheid, mijn zoektocht naar artistieke vrijheid en expressie, mijn dans en het gevoel van familie zorgden ervoor dat ik er steeds op terugkwam totdat mijn broer zelfmoord pleegde. De zelfmoord van mijn broer veranderde alles en ik heb dat nooit echt kunnen verwerken. Omdat alles zo persoonlijk voor mij is geworden, heeft fotografie me geholpen mezelf beter te begrijpen. Ik heb altijd geweten dat mijn werk een visuele stem zou kunnen zijn voor de mensen die het gevoel hebben dat ze geen stem hebben. Ik voel me nodig en zolang ik kan zal ik mijn camera als een hulpmiddel ervoor gebruiken. In dat opzicht heeft fotografie, door het verwerken van verlies en door vele ontmoetingen een therapeutisch effect op mij gehad."

Het project *Opulence* is een ode aan zijn overleden broer en aan alle mensen van Afro-Carabische afkomst. Nog steeds is het zeer moeilijk voor hen hun seksualiteit en ras in vrijheid te beleven. *Queering* is meer dan alleen zelfexpressie. *Queering* is een nieuwe stap in de problematiek van rassen- en genderkwesties, die van alle tijden is. Met *Opulence* wil hij een respectvolle poging doen om begrip te kweken voor hen die nog steeds te lijden hebben onder de negatieve maatschappelijke opinie. De portretten die hij maakt zijn rauw en onopgesmukt, maar tonen de kracht en elegantie van de queer-gemeenschap.

Vlieg zacht ... Panamarenko

Door: Lisette Almering

Twee markante kunstenaars bevinden zich niet meer onder ons. Op 14 december 2019 stierf veelzijdig kunstenaar Panamarenko. De Amerikaanse conceptuele kunstenaar John Baldessari verliet onze aardbodem op 2 januari 2020. Deze voormalige prominenten uit de hedendaagse kunstwereld verdienen een nadere beschouwing. Ze exposeerden destijds ook in het Van Abbemuseum. Het museum beschikt inmiddels over 3 werken van Panamarenko en 22 van Baldessari.

Panamarenko (1940-2019)

Kunstenaar Henri van Herwegen, beter bekend als Panamarenko, baseerde zijn pseudoniem op de woorden Pan American Airlines & Company en op de naam van een Russische generaal. 'Alles' wat vloog of bewoog inspireerde hem. Als kunstenaar, ingenieur, fysicus, uitvinder en visionair onderzocht hij ruimte, beweging, vlucht, energie en gravitatie. Zijn werk is een combinatie van artistiek en technologisch experiment. Hij ontwierp vliegtuigen, duikboten, auto's, vliegende tapijten en kunstzinnige vogels. Panamarenko classificeerde ze als: gevleugelde tuigen, ruimtetuigen en watertuigen, maar zijn imaginaire 'tuigen' vliegen niet. Tot het oeuvre behoren ook happenings, collages, poëtische of stille objecten, gemotoriseerde toestellen en mechanische robots. Al zijn creaties, spectaculaire constructies van vreemde schoonheid, zijn zowel speels, als indrukwekkend.¹

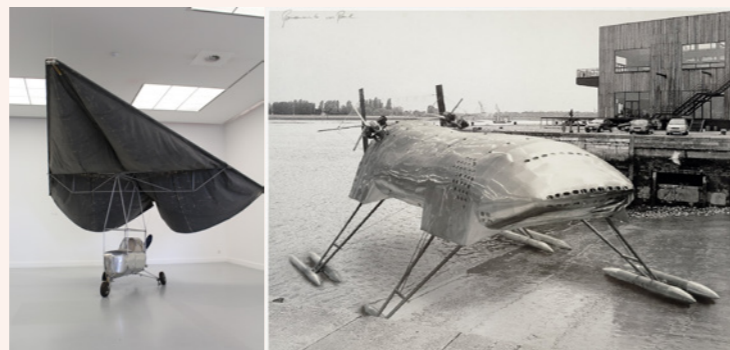
Een wonderde wereld

"Kunst moet een avontuur zijn [...]; de zin van het bestaan is het vergaren van poëtische momenten [...]. Als ik wist hoe je van al die musea en galeries kon afkomen en toch nog kunst in de belangstelling brengen, dan begon ik er direct aan, maar ik weet het niet. Kunst werkt zo [...]"²

Panamarenko, een vrije vogel, bond zich niet aan een opdrachtgever of galerie. Hij ging prat op zijn onafhankelijkheid. Voorgenoemde uitspraken belichten zijn levensvisie. Toch zijn het vooral de kunstwerken die hem vleugels gaven en hem deden uitstijgen boven het alledaagse.

Bekijk de *Donderwolk* (1971) eens, een door een motor aangedreven deltavlieger met metalen cabine en Rogallo-vleugel bestaande uit aluminium, plastic, rubber, hout, vilt, leder, perspex (afmetingen 300x500x500 cm). (Collectie MuHKA, Antwerpen).

Of *Scotch-Gambit* (1966-1999) een imposante, futuristische vliegboot, een project waar hij jarenlang aan werkte. Dit gepantserde vaartuig, gecreëerd uit roestvrije staalplaten, is 16 meter lang, 6 meter hoog en 9 meter breed en 'haalt' 100 kilometer per uur. (Collectie Deweer Art Gallery, Otegem) Wetenschap, technisch vernuft en kinderlijk enthousiasme komen samen in Panamarenko's werk.

Donderwolk (1971)

Scotch-Gambit (1966-1999)

Expositie in het Van Abbemuseum

In 1970 was er een tentoonstelling in ons museum getiteld *Boezem/Panamarenko*. Panamarenko exposeerde samen met Marinus Boezem, een Nederlandse, conceptuele kunstenaar en beeldhouwer. De expositie betrof het project 'Maatervaring', waarbij de bezoeker vanuit een stoel bewegend over een rails ervaringen opdeed over afstand, maat en tijd. Vervolgens dienden bezoekers hun technische en aerodynamische ervaringen met de kunstenaars uit te wisselen via een beschrijving of illustratie. De reacties zou men bundelen en toevoegen aan de catalogus; dat bleef echter achterwege.

Panamarenko, de levenskunstenaar, is gevlogen. Zijn nalatenschap maakt het kind in ons wakker en zet ons aan tot denken over ruimte, beweging, zwaartekracht en meer.

Vlieg zacht Panamarenko ...

Uit beeld ... John Baldessari

John Baldessari (1931-2020)

John Baldessari, een Amerikaanse beeldend kunstenaar en kunstdocent, plaatste in 1970 een rouwadvertentie met de mededeling dat hij was gestopt met schilderen. Al zijn landschappen en andere schilderijen, gemaakt tussen 1953 en 1966, verdwenen in een crematoriumoven. Van de as bakte hij koekjes. Vervolgens exposeerde Baldessari een glazen pot met die koekjes en een bronzen plaquette met daarop de geboorte- en sterfdata van zijn schilderijen. Hiermee startte hij een reeks bizarre experimenten.

"Kunstenaars mogen het de kijker best moeilijk maken", meende de kunstenaar. Toch heeft zijn werk ook een humoristische kant. "De wereld is gewoon absurd," meende hij. Baldessari manifesteerde zich als een ideeën- of conceptueel kunstenaar. Het vooraf geformuleerde uitgangspunt (idee of concept) is voor dergelijke kunstenaars belangrijker dan esthetische of materiaal-technische afwegingen.³

Concept wordt beeld

Baldessari's oeuvre bestaat uit duizenden prints, kunstenaarsboeken, installaties, beelden, films en video's. Kunstwerken waarbij hij archiefphoto's uit kranten, tijdschriften en archieven recyclede, bezorgden hem na 1966 de meeste bekendheid. Montages van geselecteerde foto's bewerkte hij met kleurvlakken, gekleurde ballen en tekst. Met die combinaties c.q. manipulaties rekte Baldessari de grenzen van de beeldende kunst op.

Baldessari richtte zich o.a. op de werking van reclamebeelden en Hollywoodclichés. Hij analyseerde hoe verleiding en manipulatie werken. Daarbij gebruikte hij kleurige stippen en lijnen in de fotocollages om de toenemende spanningsboog in de moderne beeldcultuur bloot te leggen.⁴ Op bijgaand diptiek bevroeg hij bijvoorbeeld de historieschilderkunst gebruikmakend van het narratieve potentieel van het beeld. Gezichten zijn bewust bedekt; men focust daardoor op 'iets' anders. Zijn werk hing op meer dan 200 solo-exposities, ook in drie Nederlandse musea, waaronder ons museum.

Expositie in het Van Abbe Museum

Kunsthistorie vormde regelmatig Baldessari's inspiratiebron. We bekijken zijn kunstwerk *Virtues and vices (for Giotto)* (1981) - Deugden en ondeugden (voor Giotto) - destijds getoond in ons museum. Het kunstwerk bestaat uit veertien delen; elk deel bevat een foto en een woord. Het woord illustreert een deugd of ondeugd; de bijbehorende foto is het beeldend commentaar daarop. De veertien delen hangen in twee rijen boven elkaar: de deugden hoog boven aan de wand, de ondeugden onderaan bij de plint. Bij de deugden staat de tekst boven de foto, bij de ondeugden eronder.

De titel verwijst naar een werk van de Italiaanse schilder Giotto die rond 1300 in de Scrovegnikapel te Padua een frescocyclus schilderde met als hoofdmotief het leven van Christus. Hij schilderde personificaties van de zeven deugden en ondeugden. Baldessari's kunstwerk is een eigentijdse vertaling van dit thema. Zijn foto's hingen in de van Abbe museumzaal die qua grondplan

J. Baldessari, Virtues and Vices (for Giotto) (1981), foto: Peter Cox

lijkt op een kapel. Soms zijn de foto's duidelijk een illustratie van een ondeugd bijvoorbeeld bij 'vraatzucht': een man die handen-vol garnalen opschrokt. Soms is het lastiger, bijvoorbeeld een man met een verwrongen gezicht achter het stuur en een bange vrouw bij 'standvastigheid', een deugd.⁵

Baldessari's werk is bovenal meerduidig. Hij zocht naar een balans tussen orde en chaos, tussen feit en fictie en tussen goed en kwaad. Dat leverde een confrontatie op met het verschil tussen concept en beeld. Ze kunnen namelijk niet altijd volledig op elkaar afgestemd worden.

Baldessari's beelden blijven ons intrigeren ook al is de kunstenaar fysiek

uit beeld...

¹ <https://www.panamarenko.be/nl/#werken> maart 2020.

² <https://www.woorden.org/quotes/?auteur=Panamarenko> maart 2020.

³ <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/01/06/john-baldessari-hield-ervan-om-mensen-in-verwarring-te-brengen-a3985824> maart 2020.

⁴ <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/john-baldessari-1931-2020-voorzag-de-conceptuele-kunst-van-een-droogkomisch-effect-baebd49/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2F> maart 2020

⁵ <https://vanabbemuseum.nl/details/collectie/?lookup%5B41%5D%5Bfilter%5D%5B0%5D=id%3AC1399> maart 2020

Installaties met stenen

van Richard Long en SOH Alex Vermeulen. Geestverwanten? (17)

Door: Jan Verheugt

Op het eerste oog is er sprake van een treffende gelijkenis: bij beide kunstwerken is een opstelling met stenen te zien. Maar beoogden beide kunstenaars, Richard Long (Bristol 1945) en SOH Alex Vermeulen (Eindhoven 1954), wel hetzelfde met hun object?

Geen traditionele beeldhouwkunst

Richard Long volgde van 1966 tot 1968 aan de St. Martin's School of Art in Londen een opleiding in de beeldhouwkunst. Maar hij was niet bepaald gelukkig met die studie. Hij vond dat zijn docenten een te beperkt begrip van beeldhouwen hanteerden. Zo zag hij een ingreep in de natuur of in het landschap ook als een 'sculptuur'. Zijn werk wordt daarom wel gerangschikt onder *land art*. Zelf ziet hij dat anders. Hij beschouwt zich liever als een schakel binnen de ontwikkeling van de Engelse beeldhouwkunst en voelt zich meer verwant met conceptuele kunst en minimal art. Het werk legt een relatie tussen de natuurlijke omgeving van het ongerepte landschap en de menselijke cultuur, en bezorgt toeschouwers een esthetische ervaring, soms zelfs een gevoel van spiritualiteit.

Art by walking around

Een van zijn eerste werken, en meteen baanbrekend, was *A Line Made by Walking* (1967) waarbij hij een spoor trok in het landschap door voortdurend in het gras heen en weer te lopen. Zo ontstond een 'gelopen sculptuur'. Hij legde die actie (een '*act of walking and marking*') vast in foto's en notities. Nadien bracht hij met respect voor het landschap ook op andere plekken op de aardbol kleine veranderingen aan door het vormen van cirkels of rijen van stenen, takken of drijfhout. Vervolgens liet hij de natuur verder haar gang gaan, waardoor de aangebrachte patronen langzaam vervaagden tot ze ten slotte geheel verdwenen waren. Het enige wat dan nog aan die ingrepen herinnerde, waren de foto's die hij ervan had gemaakt. Uiteindelijk construeerde hij dat soort materiële objecten als 'souvenirs' ook voor binnenruimtes zoals musea. Het Van Abbemuseum beschikt over een mooi ensemble van zijn werk zowel in de vorm van foto's als van objecten van steen en hout zoals de bekende *Wood Circle* (1977). Hier is afgebeeld *Sixty Stones* (1975), zestig stenen in een zigzag patroon.

Richard Long, *Sixty Stones* (1975).

Meer dan alleen maar stenen

De multimediale kunstenaar Alex Vermeulen wist in zijn vroege werk ook wel raad met stenen. In een van zijn installaties, *You can do it if you like to, it's so easy* (1981-1988), legde hij puntig geslepen, min of meer obeliskvormige, stenen op de grond en plaatste daarop een reeks grote, chaotisch geschakeerde glasplaten. Daaroverheen stond een fragiele stalen driepootconstructie met een dunne draad waaraan een zware ruwe steen was bevestigd.

Verleiding of moraal

Tijdens de tweede uitvoering van een serie van zes performances (bestaande uit een film, optreden van een live band met elektronische muziek of alleen pianospel), met de titel *Do not Title Symphonies* (1982-1986), stond de installatie *You can do it if you like to, it's so easy* centraal. Vermeulen legde een schachtje op de (bovenste) titelsteen, liep weg en liet het voor wat het was. De spanning van een dreigende vernietiging was voelbaar aanwezig. De kwetsbare opstelling bracht toeschouwers in verwarring: "geef ik toe aan de verleiding om de draad door te knippen of weerhoudt het besef van de ruinerende gevolgen mij daarvan?" Na een minuut of tien knipte iemand het zijden draadje door. Met luid kabaal brak de zware steen het glas in gruzelementen. De kracht van het beeld lag in stukken. De spanning was in één klap voorbij, terwijl de geladenheid onder het publiek omgekeerd evenredig toenam.

Het optreden bracht emoties teweeg bij het publiek. Zo begon een man in het publiek te mediteren maar raakte geïrriteerd door het provocerend langzame handgeklap van een andere toeschouwer en wilde vervolgens met hem op de vuist. Na dit optreden zou de draad nog drie keer op verschillende locaties worden doorgeknipt.

Alex Vermeulen en het Van Abbemuseum

Als kind hing Vermeulen rond bij bioscopen. Hij was te jong om binnengelaten te worden en fantaseerde hele films bij elkaar naar aanleiding van de film-stills die in de vitrines te zien waren. Hij wist het meteen: ik wil later films maken. Op zaterdagen was hij te vinden in het Van Abbemuseum, de toegang was toen gratis. Hij vond later een vorm waar beide kunsten elkaar ontmoeten: filmboeken met film-stills en getekende storyboards. Tot echte films kwam het toen nog niet. Pas jaren later regisseerde Vermeulen een reeks korte en lange speelfilms. Rudi Fuchs was geboeid door Vermeulens werk,

Alex Vermeulen, *You can do it if you like to, it's so easy* (1981-1988).

kocht meteen twee sculpturen en organiseerde in 1984 en 1986 tentoonstellingen. Hij kocht ook de installatie *You can do it if you like to, it's so easy*, inmiddels met een nieuwe titel *De Zaaier*, echter zonder schachtje; dat was verdwenen (gestolen?). Het beeld was weer hersteld. Aan de keerzijde van de steen staat nog steeds de oorspronkelijke titel gekerfd, als een litteken van het verleden.

Geen onbekende in de regio

Vermeulen woont en werkt tegenwoordig deels op Bali en deels in New York. In onze regio is hij geen onbekende. In Oirschot, bij de afrit van de A58, staat het beeld *De Vijf Wachters* (1999) met figuren, zittend/hurkend op een hoge constructie van omgekeerde dolken. En op het terrein van de Technische Universiteit bevindt zich sinds 2006 in de vijver bij de Zwarte Doos een beeldengroep van een boeddha en achtentachtig zwarte eieren met op ieder ei een zonnetel. Dit project staat ook bekend als *SOH 19 States of Nature*. Het is onderdeel van een reeks doorlopende SOH-projecten. Sinds 2015 plaatst Vermeulen de letters *SOH* (*States of Humanity*) voor zijn naam. Onder die naam voert hij binnen een wisselende werkgemeenschap ('syndicaat') multimediale projecten uit, gericht op het leven in een metropool. De projecten gaan over algemene onderwerpen van deze tijd als godsdienst, geweld, individualisme, spiritualiteit en seksualiteit.

De kunstobjecten met stenen van Richard Long hebben op mensen een esthetische en/of spirituele uitwerking. De multimediale kunstwerken/projecten van SOH Alex Vermeulen raken daarentegen mensen heel anders: verrassen, brengen verwarring, veroorzaken chaos. Qua inhoud en vorm, hebben beide kunstenaars, behalve de ordening van stenen in *De Zaaier*, weinig met elkaar gemeen. Overeenkomsten zijn dat beide kunstenaars op onorthodoxe wijze materialen toepassen wat tot opvallende innovatieve installaties leidt: bij Richard Long gerelateerd aan natuur en landschap en bij Alex Vermeulen aan mens en metropool.

De auteur dankt SOH Alex Vermeulen voor de verstrekte informatie. Voor meer informatie zie: www.syndicaat.org en <https://www.widewalls.ch/soh-alex-vermeulen-interview/>

Kiefer en Celan

Door: Hannie Groen

Wie de museumtrappen opgaat, ziet het werk *Varus* van Anselm Kiefer (1945) indringend op zich afkomen. Dit schilderij opent veelzeggend de eigen collectie *The Way Beyond Art*. Kiefer heeft zich in zijn werk laten inspireren door de Joods-Roemeense dichter Paul Celan (1920-1970).

Die Hermannsschlacht

In de jaren zeventig begon de schilder Anselm Kiefer namen van illustere figuren uit de geschiedenis op zijn doeken te schrijven. Op het schilderij *Varus* (1976) zijn dat de namen van de winnaar en de verliezer van de veldslag in het Teutoburgerwoud in het jaar 9 na Chr., de zogenaamde *Hermannsschlacht*. Germaanse legers, geleid door Hermann (door de Romeinen Arminius genoemd) versloegen de Romeinse legioenen onder bevelvoering van Quintilius Varus.

Linksonder op het doek staat de naam Varus zwart geschreven. Rechtsonder zien we de namen van Hermann en Thusnelda, zijn vrouw. In de loop der geschiedenis en in het bijzonder sinds de negentiende eeuw werd de *Hermannsschlacht* vereenzelvigd met de geboorte van de Duitse natie. Kiefer verbond vanaf het begin het thema van de veldslag met de mythologisering van het oude oorlogsverhaal. Daarom vermeldde hij op het schilderij ook de namen van schrijvers en filosofen als Friedrich Hölderlin, Heinrich von Kleist (auteur van het gelijklopende drama uit 1808) en Martin Heidegger. Zij maakten *Hermann* tot een prototype van de nazicultuur van het Duitse volk. Juist daarover gaan in de jaren zeventig en tachtig een serie doeken van Kiefer.

Voorafgaand aan *Varus* maakte Kiefer de schilderijen: *Maikäfer flieg* (1974) en *Siegfried vergist Brunhilde* (1975). Dit zijn landschappen met een hoge horizon, niets dan lege, vervuilde en brandende aarde. Deze 'landschappen' gaan in tegen de grote traditie van Duitse

landschapsschilderingen – een traditie die de nazi's zich toe-eigenden als de *mystiek van het Germaanse ongerepte woud*.

Paul Celan

Op *Varus* is de besneeuwde aarde besmeurd met bloed, dat vloeit zowel over de sneeuw als over het doek. Het is het bloed van oorlog en dood, nauw verwant aan het schilderij *Margarete* (1981). Dit schilderij met olieverf en stro is geïnspireerd op Paul Celans bekende gedicht *Todesfuge*: [...] 'je goudblonde haar Margarete/ Je asgrauwe haar Sulamith we graven een graf in de lucht daar ligt men niet krap/[...] de dood is een meester uit Duitsland'. De gedichten van Celan hebben een grote rol gespeeld in de ontwikkeling van Kiefers verbeelding van de Duitse geschiedenis en de gruwelen van de Holocaust. Zijn gedichten zijn diep ingebed in Kiefers schilderijen, zoals bijvoorbeeld in *Für Paul Celan: Aschenblume* (2006). Het is een groot schilderij in dikke lagen verf en beplakt met stro en klei. Je voelt de kou van de afbeelding.

Martin Heidegger

Celan en de filosoof Martin Heidegger hadden grote bewondering voor elkaar. Als Celan voorlas uit zijn werk in de buurt van Freiburg, zat Heidegger meestal in de zaal. Tot de Tweede Wereldoorlog kwam. Heidegger was korte tijd in de ban van het nazisme. De joodse Celan verloor zijn ouders in een concentratiekamp en overleefde zelf ternauwernood. Na de oorlog zocht Celan Heidegger op in zijn beroemde 'hut' in Todtnauberg. Zij wandelden drie dagen in het Zwarte Woud. Celan vroeg hem: "In Godsnaam, zeg iets over Auschwitz!". Drie dagen kwam er geen antwoord.

"[...] Hij praat tot de stenen en de stenen – tot wie praten die? Tot wie zouden [...] die moeten praten? Zij praten niet, zij spreken, en wie spreekt [...] praat tot niemand, die spreekt omdat niemand hem hoort, niemand en Niemand, en dan zegt hij, hij en niet zijn mond en niet zijn tong, zegt hij, en alleen hij, hoor je [...]". Uit: *Gespräch im Gebirg*. Dit is het enige prozawerk van Celan, uitgegeven in 1960. Celan overleed op 50-jarige leeftijd in Parijs.

Anselm Kiefer heeft zijn werk gelezen en hem tot in zijn diepste verlatenheid gehoord en doorgegeven aan ons.

Geraadpleegde bron: Daniel Arasse, *Anselm Kiefer*, 2015.

Bij wege van afscheid

Door: Harry de Kok

Dit voorjaar heb ik afscheid genomen als lid van de redactie van het Journaal. Ik heb hieraan ongeveer dertien jaar deelgenomen en heb inmiddels een gevorderde leeftijd bereikt. Het was dus tijd om te gaan. Deze deelname was een goede leerschool en betekende ook omgaan met aangenaam gezelschap. Het leverde een aantal ervaringen op. In deze periode en die daarvoor heb ik vier directeurs van het museum leren kennen. Over hen enkele anekdotes.

Jean Leering

In 1974 werd ik wethouder, belast met de zorg voor woningbouw en stadsvernieuwing. In die dagen was gestart met een groot project van woningverbetering in de Kruidenbuurt in Stratum. Wij en ook ik moesten

nog leren hoe we dat werk moesten aanpakken en aanvaardbaar maken. In die aanvangsfase was er veel rumoer en verzet. Ik was nog geen vier weken in touw toen ik gebeld werd door de directeur van het VanAbbemuseum, Jean Leering. Hij verzocht me het museum te bezoeken en met hem kennis te maken. Daar ben ik op ingegaan. Het werd een van de weinige gelegenheden in mijn leven dat ik jonge jenever heb gedronken. We hebben samen op het terras aan de straatkant van het museum in de zon gezeten. Het hele gesprek ging over stadsvernieuwing en de ideeën die ik daarover had. Dat vond ik prima. Ik maakte mij namelijk zorgen dat ik tot uitspraken over Eindhovense cultuur zou worden verleid terwijl de zorg hiervoor niet aan mij was toebedeeld en ik ook geen vooroverleg met de portefeuillehouder had gepleegd. Maar dat was helemaal overbodig. Het gesprek ging nagenoeg uitsluitend over mijn nieuwe werkzaamheden. Toen later de tentoonstelling *De Straat* kwam, werd me ook duidelijk waarom hij die bijzondere belangstelling voor deze materie had.

Rudi Fuchs

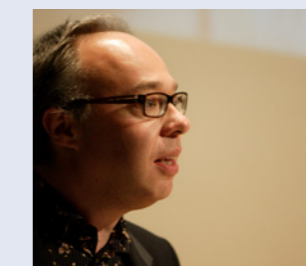
Na het vertrek van Jean Leering naar het Tropenmuseum nam Rudi Fuchs de leiding van het Museum over. Hij had goede contacten met verschillende kunstenaars en heeft veel belangrijke aankopen kunnen doen. Ook heeft hij moeten beleven dat enkele Eindhovense kunstenaars het museum bezetten om te demonstreren, daarin dagen verbleven en niet bereid waren weg te gaan. In het college van B&W kwam na een aantal dagen van bezetting op de agenda een voorstel om met de sterke arm - in dit geval: politiegeweld - een einde aan de bezetting te maken. Rudi Fuchs was uitgenodigd de vergadering bij te wonen en van advies te voorzien. Ik verklaarde mij

tegen het voorstel en gaf de voorkeur aan een te zoeken ludieke oplossing. Dat idee haalde tenslotte de meerderheid. Maar een paar dagen later eindigde de bezetting vanzelf. De kunstenaars hadden hun boodschap gebracht en er was geen ontruiming meer nodig. Laat in de avond van deze vergaderdag belde Rudi mij thuis op. Hij zei dat hij mij wilde bedanken voor mijn stem en dat die mede had bevestigd dat hij die dag geen ontslag als directeur had genomen.

Jan Debbaut

Rudi Fuchs werd opgevolgd door zijn adjunct-directeur Jan Debbaut. Deze moest het in verband met de nieuwbouw van het museum lange tijd doen met de tijdelijke behuizing in de voormalige Philipswinkel aan de Vonderweg. Hij heeft daar verschillende goede tentoonstellingen ingericht. Ook heeft hij tenslotte de grote tentoonstelling van werken van René Daniels gerealiseerd. Jan Debbaut toonde grote belangstelling voor onze vereniging en woonde regelmatig bestuursvergaderingen van vereniging bij waarvan ik in die tijd bestuurslid was.

Charles Esche

Tenslotte volgde in 2003 de huidige directeur Charles Esche. Inmiddels is hij de tot nog toe langstzittende directeur. Hij wordt veelvuldig gevraagd om op Biënnales en andere grote tentoonstellingen

over de hele wereld als curator mogelijk te maken. Wellicht dat hij mede daardoor vanuit alle windstreken en continenten kunstenaars naar Eindhoven weet te halen. Zijn tentoonstellingen kenmerken zich doordat zij een maatschappelijke boodschap brengen die dan veelal op de voorgrond treedt. Het kunstzinnige aspect, het autonome van het kunstwerk, is daarbij voor mij soms minder gemakkelijk te zien. Ook Charles heeft recht op een eigen waardering en dat deze blijft wachten tot na het einde van zijn directeurschap. Intussen hebben wij nog menige tentoonstelling van hem nog te verwachten.

Aankopen in 2019 uit het Vrienden bibliotheekfonds

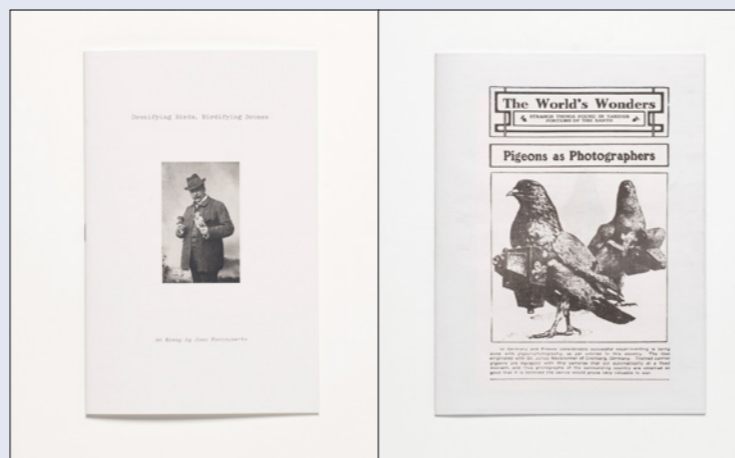
Door: Willem Smit (senior bibliothecaris en archivaris)

De hechte relatie tussen de bibliotheek en de Vriendenvereniging weerspiegelt zich niet alleen in de maandelijkse vrienden salon, maar ook in het aankoopfonds. Mede door het aankoopfonds kunnen we mooie en bijzondere publicaties blijven verwerven voor onze bibliotheek. Het aankoopfonds blijft ook essentieel om de bibliotheekcollectie voor een brede groep gebruikers -van student, stagiaire tot curator- toegankelijk en actueel te kunnen houden. Als het grootste kunsthistorische kenniscentrum in Zuid-Nederland hebben we daarbij een bijzondere verantwoordelijkheid. Sinds jaar en dag zijn bijzondere aandachtsgebieden de kunstenaarsboeken, publicaties over minimal art, conceptuele kunst en fluxus. Een deel van de aankopen richt zich vanzelfsprekend ook op het huidige verzamel- en tentoonstellingsbeleid van het museum. Vanuit het Vrienden bibliotheekfonds hebben we in 2019 in totaal 45 publicaties kunnen verwerven. Het is natuurlijk ondoenlijk om alle aankopen te bespreken. Alle aankopen zijn te vinden in onze online catalogus. Voor de beeldvorming is het aardig om een vijftal bijzondere aankopen uit te lichten als aanvullingen op onze buitengewoon rijke collectie kunstenaarsboeken.

Thorsten Baensch en Mark Twain

De Duitse kunstenaar Thorsten Baensch is een oude bekende van de bibliotheek. In 2003 presenteerden we onder de vlag van 'Bartleby & Co.' een overzicht van zijn edities en kunstenaarsboeken. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan komen we dit najaar opnieuw met een presentatie van zijn zeer verzorgde uitgaves. Kenmerkend voor Baensch zijn de in kleine meertalige oplages gemaakte uitgaves met innovatieve materialen en gemengde druk- en bindtechnieken. De bibliotheek heeft 21 edities verzameld en kon onlangs de publicatie *PUNS / Wortspiele: The Awful German Language* aankopen. Een kunstenaarsboek van de Amerikaanse kunstenaar Richard Kostelanetz in de vorm van een collage. Het boek is tevens een commentaar op de klassieke Amerikaanse tekst van Mark Twain over de slavernij.

Neubronner en vogelperspectief

Een bijzonder kunstenaarsboek is ook de publicatie *The Pigeon Photographer*. Geen biografie over werk en leven van een duivenmelker, maar over de uitvinder Julius Neubronner. Hij werd geboren 1851 in Kronberg im Taunus als zoon van een apotheker en ontwikkelde een nieuwsgierige passie voor fotografie. In 1907 patenteerde hij het ontwerp van een camera die op duiven kon worden bevestigd en die tijdens hun vlucht automatisch foto's kon maken om hun reis te volgen. Het werd dan ook aanvankelijk voor een breed scala aan recreatieve, wetenschappelijke en militaire doeleinden gebruikt. Maar het succes duurde slechts kort. Al na enkele jaren zouden technisch geavanceerdere methoden de uitvinding overbodig maken. Neubronner en zijn duiven raakten vergeten. Toch heeft zijn uitvinding bijgedragen

aan de ontwikkeling van luchtfotografie en kan zij worden beschouwd als de voorloper van de huidige drones. De publicatie is een reis door het fotoarchief van Neubronner, ter herinnering aan de eerste persoon die probeerde de wereld vanuit vogelperspectief te bekijken. Winnaar van de Historische boekenprijs 2018 tijdens de Prix du Livre in Rencontres d'Arles.

Terpstra en Robert F. Kennedy

De Nederlandse kunstenaar Rein Jelle Terpstra raakte gefascineerd door het werk *RFK Funeral Train* van de Amerikaanse fotograaf Paul Fusco. Deze reisde op 8 juni 1968 mee met de zogenoemde 'funeral train', de trein die het stoffelijk overschot van de vermoorde Robert F. Kennedy van New York naar Washington D.C. vervoerde. Vanuit de trein fotografeerde Fusco de tienduizenden rouwende Amerikanen langs de spoorlijn, die een laatste eerbetoon brachten aan de populaire senator en presidentskandidaat.

Terpstra vroeg zich af wat deze mensen precies zagen en hoe zij dat moment hadden vastgelegd in foto en film. Hij besloot Fusco's perspectief om te keren en op zoek te gaan naar de foto's en filmbeelden die de omstanders van de trein hadden gemaakt. Aan de hand van de vele beelden die hij vond, reconstrueerde hij wat hij noemt *the people's view*: de blik van de ooggetuigen langs het spoor.

Degiorgis en aandacht voor de 19e eeuw

De Italiaanse kunstenaar-curator Nicolo Degiorgis heeft als uitgever weer een bijzonder intrigerend "kunstenaarboek" samengesteld *The Long 19th Century Digested Vol. II*. Een uit 114 zines (i.e. tijdschriftjes) bestaande heruitgave van baanbrekende boeken en/of pamfletten, uitgegeven tussen 1789 en 1914.

De focus van het project is om licht te werpen op de visuele geletterdheid van de lange 19e eeuw, de rijke verscheidenheid van onderwerpen te laten zien en de curiositeit van het tijdperk nieuw leven in te blazen.

Johannessen en kinderportretten

Teder en fragiel zijn tot slot de kinderportretten in het kunstenaarsboek van de IJslandse kunstenaar Kurt Johannessen. De publicatie met als titel *Det Gjennomskinlege* (het doorschijnende) toont afdrukken van tien portretten van verouderende kinderen uit de jaren '40. Op transparante folie toont het de onontkoombare levensweg.

Vrienden zijn van harte welkom om deze – en andere mooie – publicaties te komen bekijken in onze bibliotheek. Het museum dankt wederom de Vrienden voor de ruimhartige ondersteuning. Wellicht tot ziens in de Vriendensalon.

een vriend...

Door: Jan Verheugt

Aanleiding voor een gesprek met Gerard Meulenstein, grondlegger van het bedrijf Neways Electronics International, vormt de naamsverandering van de museumtoren in 'Meulensteentoren'. De inauguratie is vanwege de coronacrisis uitgesteld en zal op een later moment ingepland worden. De eer valt Meulenstein ten deel vanwege zijn grote verdienste voor het culturele leven (in Eindhoven én daarbuiten) en voor ons museum. Hij is jarenlang actief als mecenas en promotor, dus supervriend, van het museum. Dat noemt hem niet voor niks 'vriend van de kunst'.

Waarom werd je promotor van het museum?

Ik wilde als inwoner van Eindhoven het museum steunen vanwege het belang dat ik aan kunst hecht. Dat doe ik als promotor al vanaf de oprichting van de stichting [Stichting Promotors Van Abbemuseum] in 1989, dus al meer dan dertig jaar.

Wat betekent kunst voor je?

Kunst is voor mij meer dan zomaar decoratie aan de muur. Kunst heeft mijn leven verdiept; ze geeft levensvreugde. Ik ben zeer in kunst geïnteresseerd. In mijn leven heb ik van heel wat kunstenaars werk aangekocht. Maar ik deed dat alleen als er een persoonlijke klik was, als ik een relatie met hen kon opbouwen. Ik kan ongelooflijk genieten van die contacten met kunstenaars. Met velen heb ik persoonlijke vriendschappen opgebouwd, zoals met Karel Appel (van hem kocht ik nét voor zijn dood zijn laatste kunstwerk), met Ad Snijders (geweldig, dat ik samen met het

Gerard bij het schilderij *Oude tuin* (1959) van Ad Snijders (museumcollectie).

museum een grote expositie over hem mogelijk mocht maken), met Christo, met Claes Oldenburg en met Kyrö Urdin ('The King of Colors'). Kijken naar kunst ontspannt me. Mijn voorkeur gaat uit naar kunst met veel kleurgebruik.

Wat betekende kunst voor jouw onderneming?

Ik ervaar bij kunstenaars heel sterk hun innovatieve en creatieve inslag. Ik ga graag om met creatieve geesten. Zij inspireren me; dat gold ook in het verleden al in mijn werk. Een succesvolle onderneming moet innovatief en creatief zijn, moet nieuwe wegen in durven slaan. Vandaar ook dat ik 'Neways' koos als naam voor mijn bedrijf. Al snel had ik de behoefte om mijn passie voor kunst te delen. Zo maakte ik kunst onderdeel van mijn bedrijf en plaatste kunst in spreekkamers. En het bijzondere was dat er daardoor onverwacht heel andere gesprekken ontstonden. Kunst maakt bij mensen duidelijk iets los. Dat boeit me ontzettend.

Colofon

Het Journaal is de driemaandelijke publicatie van de Vereniging Vrienden van het Van Abbemuseum. Alle redactiebijdragen zijn na publicatie ook te lezen via de website van de Vereniging: <http://www.vriendenvanabbe.nl>

Redactie Journaal

Lisette Almering, Piet van Bragt, Nick van Broekhoven (eindredactie), Hannie Groen, Els Grootemaat, Harry de Kok, Marja van Osch en Jan Verheugt.

Concept en vormgeving

Soulid, Eindhoven

Fotografie

Peter Cox, Piet van Bragt, Niek Tjisse Klasen en Jan Verheugt.

Bureau Vereniging Vrienden Van Abbemuseum

Stratumsedijk 2, Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
T 040 - 238 10 32 | F 040 - 246 06 80 | E info@vriendenvanabbe.nl
Blog: <https://vriendenverenigingvanabbemuseum.blogspot.com>
www.vriendenvanabbe.nl

Bureau geopend:

Maandag 9.30 - 15.00 uur (m.u.v. schoolvakanties). Op andere dagen kunt u een boodschap inspreken op het antwoordapparaat of een mail sturen.

Van Abbemuseum

Bilderdijklaan 10, postbus 235, 5600 AE Eindhoven
T 040 - 238 10 00 | F 040 - 246 06 80
E info@vanabbemuseum.nl | www.vanabbemuseum.nl

Openingstijden Van Abbemuseum

Dinsdag t/m zondag: 11.00 - 17.00 uur.
Iedere 1^e donderdag van de maand: 11.00 - 21.00 uur.
Raadpleeg de website in verband met mogelijke beperkingen als gevolg van de coronacrisis.

